

par que li cheval i pooient entrer et issir i avoit jusqu'à lxx». Més exs. francesos en Godefroy i en Jal (s. v. *husserium*) que en cita de *Roman d'Atbis* (segle XIII), de Guill. de Machaut (S. XIV) i d'un text de 1345.

En italià, com hem dit ja, el mot també apareix des de finals del S. XII. La documentació d'Eberenz (pp. 287-88) inclou, d'*Annali Genovesi* de Caffaro, la forma plural llatinitzada *uxeriis* (a. 1194), *uscheriis* (a. 1206), *usceriorum* (1281), i la forma sing. *usserio* en un document de Venècia, possiblement de 1205 i *uxerium* en un de 1269 de Sicília. La forma italiana *uscieri* (pl.) figura diverses vegades en la *Crònica* (1308-48) del pisà Villani: «arrivarono en Genoa galee, *uscieri*, butti, et barcosi, in quantità di lxx legni», «et fece fare cc *uscieri* da portare cavalli», i «I Catalani havieno armate xxx galee tra sotili e grosse; e *uscieri*, e xx galee alle spese de' Viniziani».

El mot també ha tingut ús en occità encara que no estigui ben documentat. Eberenz (p. 288, n. 6) ens dóna aquest ex. en la forma de *hucier* de *Pacions de Sant Porcari* (c. 1300): «Pueys an apareyllat e barcas e *huciers*, / E met y lo tresaur trastot le cellariers».

En les fonts castellanes el mot apareix només un cop: Eberenz ens dóna aquest ex. de *uxel* (ms. variant *oxel*) de la 2.ª meitat S. XIV, citant de la *Crònica del rey Don Pedro* de P. López de Ayala: «pero el Rey tenia allí otra galea muy grande, que decían *Uxel*, que avia seido de Moros, e fuera ganada con otras galeas de Moros en tiempo del Rey Don Alfonso su padre quando tenia cercada a Algezira [c. 1340]: ca los Moros facian estas galeas asi grandes para pasar muchas compañías de Cepta á Gibraltar é Algezira; é aún podia venir en aquella galea quarenta caballos so sota. E el Rey entró en aquella galea grande, é fizo facer en ella tres castillos, uno en popa, é otro en mediania, é otro en proa, é fizo dellos tres armas, é ciento é veinte Ballesteros». Aquest únic ex. té importància per demostrar-nos que el tipus de galera representat per *uixer* era en ús entre els moros, a nord Àfrica, a l'època medieval, i altrament el text fa l'efecte que *uxel* (o *oxel*) era la pronúncia castellana del nom originari àrab *ʿuṣārī* (àrab vulgar *ʿuṣēri*): és ben sabut que *-r > -l* era normal en els arabismes del castellà (cf. *wazīr > cast. alguacil, qintār > cast. quintal*, etc.).

Una forma en femení *uixera* apareix un cop en català en la *Cròn.* de Pere Cerimoniós: «trobam que el nostre estol fo en nombre de cent setze veles, de les quals hi havia xxvii galees, e eren-ne les vii *uxeres* grosses qui portaven cavalls, e vint naus grosses, apellades *naus de covent*» (ed. Soldevila, p. 1046a). Aquí el rei usa *uxeres* com a adjectiu substantivat en el context «les vii (galees) *uxeres* grosses»; és l'únic ex. de *uixera* (f.) usat en aquest text (que duu normalment *uxer*, veg. supra),³ i no se n'ha documentat cap altre en llenguatge antic segons que sapiguem. Una forma *huissiere*, subst. en femení, apareix també en algun text francès del S. XIII (Godefroy cita dos exs. de *Chron. d'Ernout*, i un més d'un altre text, però com a variant de ms.) i com a adj. figura en la combinació

galee huissiere c. 1410 (FEW, 438b): com a adj. o subst. es tracta molt probablement d'una forma secundària treta de *huissier* m. com en català.

Pel que fa a l'origen d'aquest mot Jal sense titubança explicava *huissier* (s. v.) com a un derivat de *huis* «porte» puix que aquest vaixell «avait une porte au dessous de la flottaison pour l'embarquement des chevaux. Cette porte était ouverte a la poupe du bâtiment». Godefroy, per la seva banda, veia el punt de partida en *huissier, -ère* (adj.) «à porte, qualifiant une sorte de grand vaisseau --- ainsi appelé parce qu'il avait à sa poupe --- une ouverture ou porte». A propòsit d'això es recordarà que l'adj. *huissier* està molt poc documentat en francès antic i posteriorment a *huissier* (subst.), i com hem dit ja deuria ser com en català de formació secundària treta d'aquest. El mateix Godefroy en tenia només l'ex. de c. 1410, «--- galees *huissieres* ---». Wartburg (FEW VII, 438b) dóna *huissier* (vaixell) simplement com a un altre sentit de *huissier* (OSTIARIUM) 'oficial de palau, o del tribunal, encarregat de la porta del rei, etc.', i endemés considera el cat. *uixer* un manlleu del mot francès (ib., 440, n. 10).

D'altra banda, l'arabista italià Amari, *I diplomati arabi del R. archivio Fiorentino* (Firenze 1863), p. 397n., feia constar que l'it. *usciere* és de l'àr. *ʿuṣārī* 'una mena de vaixell de transport', explicació que va rebre l'aprovació de Dozy (*Suppl.* II, 130b); segons hi mostra Dozy l'ús d'aquest mot no es limitava a Egipte com s'havia dit per alguns i que figura en els clàssics orientals com l'iraquí Abdallatif, i Ibn al Amid (S. X o XI) i Ibn Batuta, que són d'Àrabia; i a més en Abendjobair i el Nowairí, que són africans, i, encara més, en català Ramon Martí, *Vocabulista*, i en Pedro de Alcalá (que el defineix com «esquife de nave»). Segons les dades de Dozy *ʿuṣārī*, derivat de *ʿaṣr* 'deu (10)' és general amb el significat de «dècuple», 'desé' i com a adjectiu amb valor de «que val per 10» s'ha aplicat a persones, medicaments, animals, ultra al vaixell en qüestió que devia ser de mida molt gran des d'un principi (=deu vegades més que altres). Aquesta etimologia fou acceptada per Alcm d'acord amb Dozy.

Eberenz en el seu esmentat llibre, guiant-se per les conclusions de H. Kindermann, segons les quals l'àrab *ʿuṣārī* designava «eines kleines Lastschiff» (cf. PAlc. «esquife de nave») i 'una mena de gòndola fastuosa',⁴ nega que aquesta paraula àrab pugui tenir cap relació amb *uixier* i conclou que el mot romànic és un reflex del ll. OSTIARIUS, derivat d'OSTIUM 'entrada, porta'. Eberenz vacilla si el mot devia originar-se primer en francès o en italià, com sigui que la cronologia no hi ajuda a decidir, però li sembla més probable que tingués el seu origen en italià, atès el fet que tots els exemples són del Mediterrani i això parla a favor de l'italià. Eberenz pensa que els francesos el deuriem prendre de l'italià durant les croades i al mateix temps també l'occità. Pel que fa al català, Eberenz creu que el mot deuria entrar en aquesta llengua a la primera meitat del S. XIV. Arriba a aquesta conclusió a la vista de la primera aparició del mot *uixer* c. 1320, i a més